

בין הצלחה טקטית לכישלון אסטרטגי:

פעולות סיכול ממוקד במלחמת חרבות ברזל

ד"ר לירם קובלנץ שטנצלר, 2024 | שנה ל-7 באוקטובר

מדינת ישראל, מאז הקמתה, מבצעת סיכולים ממוקדים כחלק מפעילות הלוחמה בטרור (לוט"ר) שלה. המושג סיכול ממוקד מתאר פגיעה בפעילי טרוה, מדרגים שונים, ובשונה מפעולות לוט"ר אחרות, המתקפה מתבצעת כלפי פעיל טרור שזהותו ידועה. השופט (בדימוס) פרופ' אליקים רובינשטיין, בתקופתו כיועץ המשפטי לממשלה טען שסיכול ממוקד הינו פעולה נגד מי שמעורב אקטיבית בתכנון ובביצוע פיגועים ושלא ניתן לעצור אותו, כדי להפסיק את המשך הפעילות הקלטנית (כשישנו מידע מבוסס שהוא עומד להמשיך בה) במטרה להגן על חיי אזרחי המדינה.¹

התפתחות הסיכול הממוקד במדינת ישראל

ניתן לאפיין את התפתחות הסיכול הממוקד בכמה גלים. הגל הראשון החל בשנת 1948, עם קום המדינה - נגד הפדאיון והמשיך בשנות ה-60 בצורת סיכולים ממוקדים שבוצעו כנגד מדענים גרמנים שהיו קשורים לייצור נשק מתקדם במצרים. גל זה הסתיים באמצע שנות ה-60. הגל השני החל לאחר רצח 11 הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן בשנת 1972. גולדה מאיר, דאז ראש ממשלת ישראל, הנחתה את המוסד לרדוף אחרי פעילי אש"ף ובעיקר אחרי פעילי "ספטמבר השחור", שהיו אחראים לטבח. זאת במטרה ברורה לחסלם. הוראה זו הובילה למבצע "זעם האל", שבמסגרתו הוצאו לפועל פעולות סיכול ממוקד נגד כל מי שנטל חלק ב"פס ייצור הטרור", שהביא לרצח הספורטאים. גל זה הסתיים בעקבות הרג של מלצר מרוקני, חף מפשע, שזוהה בשגגה כעלי חסן סלאמה, קצין המבצעים והמתכנן של רצח הספורטאים.

הגל השלישי החל בתחילת שנות ה-90 לאחר חתימת "הסכמי אוסלו" שהביא לגל פיגועי התאבדות שבוצעו על-ידי הג'יהאד האסלאמי פלסטיני וחמאס, ששאפו לחבל בתהליך השלום. בין הסיכולים המרכזיים בתקופה זו ניתן למצוא את זה של פתחי שקאקי, מנהיג הג'יהאד האסלאמי פלסטיני, בשנת 1995, כמו גם סיכולו של יחיא עייאש, "המהנדס", שהיה אחד הגורמים העיקריים מאחורי גל פיגועי ההתאבדות בישראל. גל זה הסתיים עם כשלונו הסיכול של חאלד משעל, ראש הלשכה המדינית של חמאס, בספטמבר 1997.

הגל הרביעי החל עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, בספטמבר 2000, שבמהלכה התפתח גל חדש של פיגועי התאבדות. לדברי שר הביטחון הישראלי דאז, שאול מופז, הפיגועים התכופים הביאו להבנה בישראל שיש ליצור ארגז כלים עשיר יותר לטובת המאבק בטרור. במהלך תקופה זו, ישראל ביצעה יותר סיכולים ממוקדים מאשר בכל תקופה אחרת בהיסטוריה שלה. לכן גם פותחה לראשונה "תורה" בעבור פעולות הסיכול והוקם חמ"ל משותף לצה"ל ולשב"כ. בין הסיכולים הבולטים בתקופה זאת: אבו על מוצטפא, מנהיג ארגון "החזית העממית לשחרור פלסטין", שבוצע בשנת 2001; סיכולו של השייח אחמד יאסין, מיסד ומנהיג חמאס ומחליפו, עבד אל עזיז רנטיסי בשנת 2004; כמו גם סיכולו של סלאח שחאדה בשנת 2002. פעולה זו בוצעה על ידי הטלת פצצה במשקל של טון על בניין ברצועת עזה, שבו התגורר שחאדה והביאה לנזק אגבי נרחב, שגרר וועדת חקירה בה הוחלט על צעדי זהירות נוספים שעל ישראל לנקוט בעת ביצוע סיכולים ממוקדים, ובניהם דרישה לשימוש בכמות חומר נפץ פחותה. עם תום האינתיפאדה השנייה הסתיים גל זה של סיכולים, שלאחריו ישראל עשתה שימוש באופן קפדני בשיטת פעולה זו.²

1 | אלון גדעון, "רובינשטיין הביע תמיכה בהתנקשויות", 29/11/2001, הארץ.

<https://www.haaretz.co.il/misc/2001-11-29/ty-article/0000017f-db05-df9c-a17f-ffd60b90000>

Ganor, Boaz, and Liram Koblenz-Stenzler. Israel's Targeted Killing Policy : Moral, Ethical & Operational Dilemmas. 1st | 2 .ed. 2022. Cham: Springer International Publishing, 2022

סיכול ממוקד במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

מלחמת "חרבות ברזל" הביאה לגל חדש, חמישי, של סיכולים ממוקדים. לראשונה, מאז רצח הספורטאים באולימפיאדת מינכן, מימד הנקמה נכנס למערכת השיקולים של ישראל, שמבטיחה לרדוף את מבצעי טבח ה-7 באוקטובר. מאז תחילת המלחמה, ישראל סיכלה עשרות פעילי ומנהיגי ארגוני טרור שונים. ביניהם חברים בארגוני חמאס, חיזבאללה וג'אהד אסלאמי פלסטיני, כמו גם מפקדים בכוח קודס של משמרות המהפכה, פעילי כוח רדואן ועוד. ישראל סיכלה את ראשי ארגון חמאס ביניהם מוחמד דך, ראש הזרוע הצבאית של חמאס, ממתכנני מתקפת ה-7 באוקטובר, אשר הניסיונות הכושלים לסכלו בעבר הפכו אותו למיתוס ולסמל של התנגדות ברחוב הפלסטיני. כן סוכלו מרואן עיסא, סגנו של מוחמד דך, סאלח אל-ערורי, סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס, אסמאעיל הנייה, מנהיג חמאס, בסיכול שישראל לא נטלה עליו אחריות, ורבים נוספים.

על כך המאזניים: בחינת העלות והתועלת בפעולות סיכול

פעולות הסיכול מיועדות להוריד את המוטיבציה לבצע מעשי טרור ואת היכולת לבצעם. עם זאת ניתן להיווכח כי לצד התועלת שעולה מסיכולים ממוקדים, שקצרה היריעה מלתאר כאן,³ כאשר מבצעים סוג של זה פעולה, ניתן לצפות ל"אפקט בומרנג" - מוטיבציה עולה של היריב לנקום. ואכן ניתן לראות שפעולות הסיכול של ישראל בגזרות השונות, מביאות עימן פעולות תגמול שגורמות לעיתים להרוגים, פצועים, לנזק רב לרכוש ולחרדה של הציבור בישראל. כך למשל, שוגרו באפריל 2024 לעבר ישראל, על-ידי איראן ושלוחותיה, מאות כטבמי"ם, טילי שיוט וטילים בליסטיים, כנקמה על סיכולו של חסן מהדווי, מפקד כוח קודס של ארגון משמרות המהפכה בסוריה ובלבנון.⁴

השאלה המרכזית שצריכה להישאל על-כן הינה, האם התועלת בפעולות הסיכול עולה על הנזק הנגרם? בנוסף, ניתן לשאול, האם כדאי להמשיך ולהשתמש בשיטת פעולה זו באופן תכוף כל-כך במהלך מלחמת "חרבות ברזל"? אף-על-פי שיש לשקול כל מקרה לגופו, נראה שפעולות אלו מועילות מכמה טעמים: ראשית, מדיניות זאת מצליחה לזרוע פחד בליבם של פעילי הטרור. עליהם להפנות לכן משאבים גדולים יותר להשרדות כן שנותרים בידם משאבים קטנים יותר להכווין ולבצע פעולות טרור. יש לציין כי כבר בתקופת הגל הרביעי של הסיכולים הממוקדים, שבוצע בתקופת האינתיפאדה השנייה, ניתן היה להיווכח בחשש של מנהיגי חמאס מסיכול. כך למשל, לאחר סיכולו של השיח' אחמד יאסין, מנהיג חמאס, ומינויו של עבד אל-עזיז רנטיסי כמחליפו, נקט זה בצעדים שונים כדי לשמור על חייו, כולל כיבוי הטלפון הסלולרי, תוך שבירת שגרה והחלפת רכבים. כמו כן התחפש לקשיש כדי להקשות על זיהויו.⁵

מאז טבח ה-7 באוקטובר, ישראל בסיועה של ארצות הברית רודפת אחרי יחיא סינוואר - מי שהיה ראש ממשל חמאס בעזה בעת התקפת חמאס ב-7 באוקטובר, עד למינויו כמחליפו של אסמאעיל הנייה שסוכל, כראש הלשכה המדינית של חמאס - במטרה לסכלו. בין היתר, מפעילה ארצות הברית רדאר חודר קרקע כדי לנסות ולאתר את סינוואר במנהרות תחת הקרקע. העובדה שסינוואר נמנע מלעשות שימוש באמצעי תקשורת אלקטרוניים כבר תקופה ארוכה⁶ ומקיף עצמו בחטופים כמגינים אנושיים מעיד על החשש

3 | להרחבה אודות סיכולים ממוקדים המבוצעים על-ידי ישראל ניתן לקרוא בספר שכתבנו בועז גנור ואנוכי, "Israel's Targeted Killing Policy: Moral, Ethical & Operational Dilemmas"

4 | AP, "כישלון המתקפה על ישראל חשף: עד כמה באמת "מדויקים" הטילים האיראניים?", [YNET, 03/09/2024, https://www.ynet.co.il/news/article/byq11f742r](https://www.ynet.co.il/news/article/byq11f742r)

5 | ברגר גל, "בימיו האחרונים התהלך רנטיסי מחופש לקשיש ולראשו "כאפיה", 19/04/2004, [News 1 https://www.news1.co.il/Archive/001-D-44320-00.html](https://www.news1.co.il/Archive/001-D-44320-00.html)

6 | חלבי עינב, "אופן חריג: סינוואר שיגר ברכה ממקום המסתור לנשיא אלג'יריה, ותקף את ישראל", YNET, 10/09/2024

שלו להיות מסוכל. זאת ועוד, בתחילת חודש ספטמבר 2024 פורסם כי חמאס קרא לפעיליו להגביל את תנועותיהם ואת השימוש בטלפונים הסלולארים שלהם, שעלולים להיות מאובנים. בנוסף, אמר סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס בלבנון ש"כל הפלגים הפלסטינים במדינה צריכים להיות מודעים לכך שבכל רגע, כל אחד עלול להיות מחוסל".?

הקטנת הנזק האגבי ושימור הלגיטימציה הבינלאומית ליכולת של ישראל להמשיך להילחם, הינו סיבה נוספת לחשיבות פעולת סיכול ממוקד. בתא שטח צפוף, כמו רצועת עזה, קשה מאוד לפעול מבלי לפגוע בחפים מפשע, דבר שמביא לגינוי בינלאומי נרחב כלפי ישראל. לעומת זאת, פעולת סיכול ממוקד כשמה כן היא. מיועדת להיות כירורגית יותר ולהקטין את הנזק האגבי שייגרם.

למרות הצלחת מדיניות הסיכולים במהלך המלחמה, יש לסייג ולומר שאסור להקל ראש ברצון האויב לנקום, בפרט כשמדובר באיראן ושלוחותיה, בעיקר חיזבאללה אך גם החותיים והמליציות בעיראק. ישנה חשיבות רבה, על-כן, להחלטה מדינית וצבאית על מידת ערכיות היעד לסיכול בשקלול פעולות נקמה של היריב. ככל שהיעד ערכי יותר, קרי דמות שאחראית במידה מרכזית לביצוע והכוונה של פעולות טרור עתידיות נגד אזרחי מדינת ישראל, ואין אפשרות חלופית מלבד סיכולה, כך מותר לפעול נגדה במידה רבה יותר גם אם ידוע שזה יביא לביצוע פעולות נקמה. אך אם מדובר בדמות מרכזית פחות, הרי שעדיף להמתין עם הסיכול.

כן ניתן להוסיף את הרכיב המודיעיני - אם ידוע שהסיכול יביא לפעולת נקמה ושאותו פעיל טרוו, גם במידה והינו מטרה ערכית - הוא כזה הנמצא תחת הרדאר המודיעיני ושבמידה גבוהה של סבירות ניתן יהיה לאתר אותו שוב, הרי שעדיף לחכות עם הסיכול לעת המתאימה.

בנוסף יש לסייג את המשך ביצוע הסיכולים הממוקדים ברצועת עזה בשלב זה של הלחימה. בניגוד לזירות השונות בהן יש להמשיך ולבצע סיכולים ממוקדים באופן תכוף, במידה ומתקיימים התנאים שפורטו לעיל, על מנת להוריד את יכולתם של פעילי הטרור לבצע פיגועים וכך להקטין את האיום הנשקף לישראל, הרי שלגבי רצועת עזה התמונה שונה. אלא אם צה"ל ידע לדייק את המידע המודיעיני שברשותו, הרי שיש לשקול ביצוע פעולות סיכול ברצועה מאחר ומצויים שם חטופים וחטופות רבים, מעל ומתחת לקרקע. העובדה שככל הנראה, בשל תמונת מודיעין לא שלמה, נהרגו 3 חטופים בשבי חמאס כששהו במנהרה בה סוכל אחמד רנדור, מפקד החטיבה הצפונית של רצועת עזה וראש המערך הרקטי של חמאס - היא חמורה. הרג חטופים כתוצאת לוואי של סיכול ממוקד היא כשל מוסרי שחשוב למנוע. מותם, מביא לצער קולקטיבי עז, אשר מונע את תמונת הניצחון של חיסול אותו פעיל, משמעותי כלל שיהיה, ומצמצם באופן משמעותי את חלון הלגיטימציה להמשך הפעולה הצבאית שמעניקים אזרחי המדינה להנהגה המדינית והצבאית. לאחר שתוכרז הפסקת אש ויוחזרו החטופים, הרי שניתן יהיה להמשיך ולעשות שימוש בכלי זה של סיכולים ממוקדים במסגרת המב"מ (המערכה שבין המלחמות) גם ברצועת עזה.

ד"ר לירם קובלנץ שטנצלר, חוקרת בכירה וראש דסק ימין קיצוני ואנטישמיות במכון למדיניות נגד טרור (ICT), אוניברסיטת רייכמן. חוקרת אורחת באוניברסיטת ברנדייס ואוניברסיטת ייל.

מחברת משותפת עם פרופ' בועז גנור של הספר

Israel's Targeted Killing Policy: Moral, Ethical & Operational Dilemmas,
Palgrave Macmillan press, 2022

